

“Εάν αφήσωμεν τα πράγματα ως έχουν σήμερα, με την μοιραία αυτών φοράν, ο κοινοβουλευτισμός, όπως κατήντησε, θα μας αγάγη εις τας αγκάλας του κομμουνισμού, ώστε και πάλιν να εξέλθωμεν του κοινοβουλευτισμού δια της θύρας του κομμουνισμού. Συνεπώς, δι’ ημάς τους Έλληνας, το πρόβλημα δεν είναι πώς θα μείνωμεν εις τον κοινοβουλευτισμόν, αλλά δια ποιάς θύρας θα εξέλθωμεν εξ αυτού. Δια της θύρας του κομμουνισμού ή δια της θύρας του εθνικού Κράτους”¹.

Τόσο η Ιστορία που διδάσκεται στις σχολικές αίθουσες όσο και γενικότερα η επίσημη ιστοριογραφία έχουν διάφορους στόχους και ποικίλες αποστολές να φέρουν εις πέρας (με πρώτη και καλύτερη τη συντήρηση και συνεχή αναπροσαρμογή των προαιώνιων μύθων για την “ελληνική φυλή”) και γι’ αυτό οι μέθοδοι που ακολουθούν για να “περάσουν το μήνυμα” δεν είναι καθόλου τυχαίες. Αξίζει, νομίζουμε, να σταθούμε σε μία από τις μεθόδους αυτές και συγκεκριμένα στην ευκολία με την οποία οι “ειδικοί της Ιστορίας” παρουσιάζουν τα γεγονότα ως αποκομμένα από τη γενικότερη εγχώρια και διεθνή πραγματικότητα της εποχής και των όσων προηγήθηκαν αυτής. Και κάπως έτσι, μπορούν να κάνουν λόγο για “παρεκκλίσεις” αυστηρότητας και για “έκτακτες συνθήκες” εκεί ακριβώς όπου υπάρχει **ένα συνεχές αυστηρότητας και “έκτακτης ανάγκης”** ή να εμφανίζουν τις κεντρικές επιλογές του κράτους ως ασύνδετες και ακατανόητες “παρεκτροπές ενός φρενοβλαβούς”. Μπορούν, τέλος, να προκαλούν μια διαρκή έκπληξη στους αναγνώστες και ακροατές τους: **μια έκπληξη για τα όσα “πρωτόγνωρα” συνέβησαν και για το πώς όλα έγιναν “τόσο ξαφνικά”.**

Σπουδές στο γαλανόμαυρο

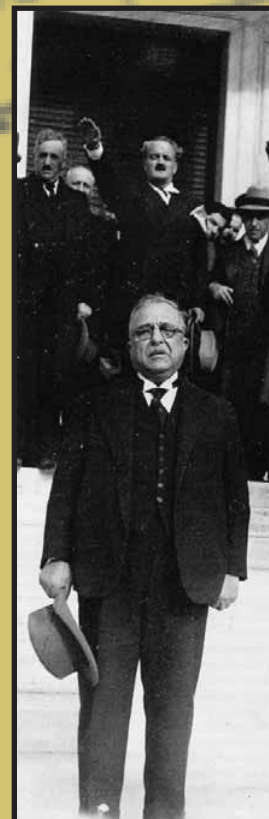
φασίστες και παρακρατικοί στην κοιτίδα της δημοκρατίας

Επίσημη ιστορία ή μια ιστορία απανωτών εκπλήξεων

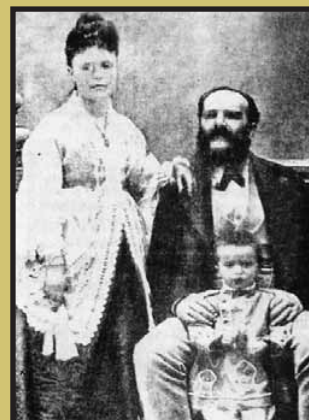
Το αυταρχικό ελληνικό κράτος ανοίγει το δρόμο στη φασιστική δικτατορία του Μεταξά

1. Η δικτατορία του Μεταξά δεν έπεσε από τα σύννεφα

Σε προηγούμενα τεύχη αναφερθήκαμε αρκετά στη σύμπλευση των πολιτικών δομών και των φασιστικών κοινωνικών δυνάμεων κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου. Προσπαθήσαμε να δείξουμε (έστω αποσπασματικά) ότι το ελληνικό κράτος ακολουθούσε ακροδεξιές πολιτικές πολύ πριν έρθει στην εξουσία ο “κανονικός” δικτάτορας, ενώ στα επόμενα τεύχη θα τονίσουμε ακόμα περισσότερο το γεγονός ότι ήταν δυνατό άνθρωποι που βρίσκονταν σε επιτελικούς ρόλους και σε θέσεις ευθύνης επί “Δημοκρατίας”, να έχουν αντίστοιχη σταδιοδρομία και επί δικτατορίας του Μεταξά και αργότερα επί Κατοχής. Με άλλα λόγια, μέχρι τώρα αναζητήσαμε το συνεχές της αστικής τάξης θεωρώντας ότι παρ’ όλες τις μεταβολές της παραμένει πάντοτε αναλλοίωτη ως προς το βασικό της γνώρισμα: την αντιπαράθεσή της με την εργατική τάξη. Μια αντιπαράθεση που έχει στη βάση της τα συγκρουόμενα ταξικά συμφέροντα και στην ύστατη εκδοχή της πραγματώνεται με όρους πολέμου. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, μας φαίνεται ότι δύσκολα θα μπορούσε κανείς να εκπλαγεί που ένας πρώην στρατιωτικός και πρώην πρωθυπουργός υπήρξε εκείνος ο οποίος επέβαλε το Καθεστώς της 4ης Αυγούστου. Ας δώσουμε, παρόλ’ αυτά τον λόγο στον ίδιο τον πρωταγωνιστή που είναι αρκετά επεξηγηματικός, αναφερόμενος στην πολιτική του πορεία: Τότε, τον Απρίλη του 1936, “ο θάνατος του αιμινήστου Δεμερτζή με έφεραν εις την θέσιν του Πρωθυπουργού. Και το περίεργον, το οποίον συνέβη τότε, και το οποίον αποδεικνύει πόσον το καθεστώς της 4ης Αυγούστου ήτο και είναι αναγκαίον εις την χώραν και ανταπεκρίνετο εις τας ανάγκας αυτής, ήτο το εξής: **εμέ με γνώριζαν όλοι από ετών ότι ήμουν αντικοινοβουλευτικός, εμέ με γνώριζαν όλοι ότι ήμουν εχθρός των κομμάτων και όμως όταν παρουσιάσθην πρωθυπουργός μέσα εις την Βουλήν εκείνην, χωρίς καμίαν βίαν, χωρίς καμίαν πίεσιν, μου έδωκαν όλοι, πλην κομμουνιστών, όλοι οι άλλοι ψήφον εμπιστοσύνης. Και όχι μονάχα τούτο, αλλά και μου εψήφισαν το πρόγραμμα, το οποίον είναι επάνω κάτω εκείνο το οποίον εφαρμόζομεν τώρα**”². Αν το καλοσκεφτεί κανείς, ο Μεταξάς αποτελούσε την πολιτική εκείνη φιγούρα που ανταποκρινόταν στα δεδομένα της ελληνικής πραγματικότητας σε μια περίοδο που τα αφεντικά και οι πολιτικοί τους προϊστάμενοι δυσκολεύονταν να βρουν τις αναγκαίες γι’ αυτούς ισορροπίες σε μια περίοδο που ο φασισμός κέρδιζε έδαφος σε παγκόσμιο επίπεδο και η επικείμενη πολεμική σύγκρουση γινόταν όλο και περισσότερο “προφανής”. Εν ολίγοις, η δικτατορία του Μεταξά δεν ήταν μια εξαίρεση στον κατά τα άλλα “δημοκρατικό κανόνα” του ελληνικού κράτους, όπως αρέσκονται να υποστηρίζουν στη συντριπτική τους πλειοψηφία οι διάφοροι “ειδικοί”. **Ήταν μια πιο προωθημένη επίθεση ενάντια στην εργα-**

Θέλουν οι φασίστες να κρυφτούν και η χαρά δεν τους αφήνει.

Και γονείς είχε και παιδι υπήρξε. Αλλού ήταν το “πρόβλημα”...

τική τάξη που “είχε το θράσος” να δημιουργεί προβλήματα (σε προηγούμενα τεύχη αναφερθήκαμε σε απεργίες και οργανωμένες συγκρούσεις που είχαν σημειωθεί τις δεκαετίες του '20 και του '30), εν μέσω μάλιστα μιας οικονομικής κρίσης που επιτάχυνε τη βία σε διεθνές επίπεδο. Ο Μεταξάς, λοιπόν, και οι συν αυτό “εθνοσωτήρες” όχι μόνο δεν ήρθαν από το πουθενά, αλλά (σε ένα βαθμό) δεν έκαναν τίποτε άλλο πέρα από το να θέσουν σε εφαρμογή σχέδια και πολιτικές που καθόλου δεν ξένιζαν το σύνολο σχεδόν του πολιτικού κόσμου. Είναι ενδεικτικό ότι ο Γεώργιος Παπανδρέου, τον οποίο κάθε “δημοκράτης” που σέβεται τον εαυτό του σπεύδει να αποκαλέσει “Γέρο της Δημοκρατίας”, δεν είχε κανένα ιδιαίτερο πρόβλημα με τον ανοιχτό και ξεκάθαρο ολοκληρωτισμό: “...πιστεύω ότι η Δικτατορία ημπορεί εις ωρισμένας περιπτώσεις να αποτελέση ιστορικήν ανάγκην δι' ένα τόπον. Όταν την επιβάλλη ο υπέρτατος νόμος της σωτηρίας της Πατρίδος. Τότε ημπορεί να αποβή και ωφέλιμος”⁹.

2. Του λείπει κάτι για να μην είναι φασίστας;

“Το να έχει επηρεαστεί κάποιος από τον φασισμό και τις φασιστικές ιδέες δεν ισοδυναμεί με το να είναι φασίστας. Το να παραδέχεται ή να αναγνωρίζει πως το κοινοβουλευτικό σύστημα απέτυχε να εξασφαλίσει πολιτική σταθερότητα στην Ελλάδα μετά τον Μεγάλο Πόλεμο, ή την περίοδο του Μεσοπολέμου, και για το λόγο αυτό να αναζητά τη λύση στην επιβολή ενός καθεστώτος με ισχυρότερη εκτελεστική εξουσία και μια πιο πειθαρχημένη πολιτεία, απαλλαγμένη από την ανεξέλεγκτη φατριαστική πολιτική, ή το να αποφασίσει να το επιτύχει αυτό μέσω μιας πιο οργανωμένης και πειθαρχημένης κοινωνίας, στην οποία ανήκει και μια Εθνική Οργάνωση Νεολαίας, σε καιρό διεθνούς κρίσης, οικονομικής δυσχέρειας και ενός επικείμενου ευρωπαϊκού πολέμου, με λίγα λόγια, το να επιλέγει κάποιος τη δημιουργία ισχυρής- ακόμη και πανίσχυρης και αδιαμφισβήτητης- κεντρικής εξουσίας και να διευρύνει με τη βία τα όρια της δικαιοδοσίας της για να καλύψει τις περισσότερες κοινωνικές και πολιτικές δραστηριότητες, τους περισσότερους κοινωνικούς και πολιτικούς θεσμούς, δεν ταυτίζεται απαραίτητα με το φασισμό”⁴.

Οι επίσημες ιστορικές μελέτες προσπαθούν (με αρκετό ζήλο, είναι η αλήθεια...) να μας πείσουν ότι το Καθεστώς της 4η Αυγούστου ήταν, βέβαια, κάτι “κακό”, δεν ήταν όμως αμιγώς φασιστικό καθώς δεν προέκυψε από ένα οργανωμένο εθνικιστικό κίνημα, οπότε και δεν μπορεί να συγκρίνεται με το παράδειγμα του ιταλικού φασισμού ή του γερμανικού ναζισμού. Αρκετά βολική εκτίμηση, που αν κανείς τη δεχτεί ως έχει δεν χρειάζεται να σκοτίζεται με άλλα ζητήματα και να θέτει ερωτήματα του είδους “γιατί ένα αντικομμουνιστικό και αυταρχικό κράτος που είχε ψηφίσει το Ιδιώνυμο ήδη από το 1929 και είχε από κοντά αρκετούς “έμπιστους” ακροδεξιούς για να κάνουν τις “βρωμοδουλειές” δεν αποτελεί επαρκή εγγύηση για το προς τα πού πήγαιναν τα πράγματα”; Αλλά ούτε και να αναζητά τους συνδετικούς κρίκους μεταξύ των διαφόρων περιόδων της ιστορίας του ελληνικού κράτους ή να εκφράζει απορίες όπως οι ακόλουθες: από που προέκυψε το καθεστώς του Μεταξά, ποιες ανάγκες του κεφαλαίου ήρθε να ικανοποιήσει και σε τελική ανάλυση τι είναι αυτή η “άσπιλη και αμόλυντη δημοκρατία” που τάχα συνιστά τον “κανόνα”;

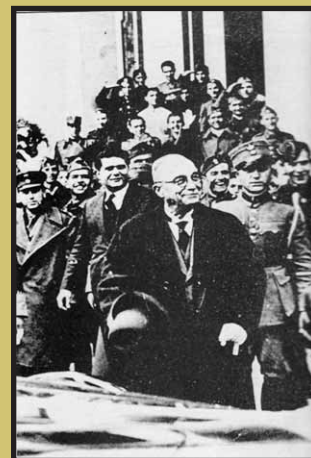
Για να το πούμε αλλιώς: Εκείνοι που είναι σε θέση να διατυπώνουν τις ιστορικές (και πολιτικές) γνώμες που στη συνέχεια καταναλώνονται μαζικά είτε στα σχολεία και τα πανεπιστήμια είτε ευρύτερα, επιλέγουν να μη μιλάνε ανοιχτά για φασισμό. Κατά τη γνώμη μας αυτό δε συμβαίνει τόσο επειδή θαυμάζουν τον Μεταξά και αποτελούν νοσταλγούς της τάξης και της ασφάλειας που επικρατούσε τότε, αλλά μάλλον επειδή πρέπει να ξεπλύνουν το ελληνικό κράτος από τις προηγούμενες “δημοκρατικές” του βρωμιές και τσιτσίχρονες επειδή θέλουν να απονεурώσουν τις μετέπειτα επιθέσεις του στην εργατική τάξη. Κοιτάχτε πως πάει το σκεπτικό: αφού η δικτατορία του Μεταξά δεν ήταν κανονική δικτατορία, κι αφού στη συνέχεια το ελληνικό κράτος έχασε κάθε δυνατότητα αυτόνομης ύπαρξης όντας υπό Κατοχή, άρα δεν είχε καμία ευθύνη για τα όσα διαδραματιζόνταν στο εσωτερικό του, άρα και ο Εμφύλιος δεν ήταν παρά μια καλά σχεδιασμένη συνωμοσία των “Μεγάλων Δυνάμεων” ή έστω κάποιων “εαμοβούλγαρων” που ήθελαν να προκαλέσουν αποσταθεροποίηση στην όμορφη αυτή μεσογειακή γωνιά του πλανήτη. Έχουμε την άποψη ότι οι επίσημες προσεγγίσεις του μεταξικού καθεστώτος (είτε πρόκειται για την άρνηση να αποτιμηθεί η μεταξική τάξη πραγμάτων ως φασιστική, ακόμη όμως και σε ορισμένες περιπτώσεις αποδοχής μιας τέτοιας θέσης) δεν είναι καθόλου “αθώες”. Αντίθετα, αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι των τρόπων γραφής και ιδεολογικής αξιοποίησης της ιστορίας, της τροφοδοσίας της εθνικής συνείδησης με “ακλόνητα” επιχειρήματα. Σκοπός αυτών των προσεγγίσεων είναι “όλα να εξηγούνται στην εντέλεια” και να κυριαρχεί η αντίληψη του παρελθόντος ως μιας κατάστασης συμπαγούς και μονοσήμαντης, σε τελική ανάλυση ως πορείας προς την πρόοδο που, αν κάποιος φορές ανακόπτεται, σίγουρα το παθαίνει κατά λάθος. Στα επόμενα τεύχη θα επιχειρήσουμε να αναφερθούμε πιο διεξοδικά στα ζητήματα που απλώς θίξαμε παραπάνω.

Σε μια σύντομη επίσκεψή μας στην Εθνική Βιβλιοθήκη βρήκαμε ένα βιβλίο του 1940 (αγνώστων λοιπών στοιχείων), όπου ο Ι. Μεταξάς (και πιθανώς και κάποιοι από τους πρωτεργάτες του καθεστώτος) επιχειρεί έναν “Απολογισμό των πεπραγμένων του Υφυπουργείου Δημοσίας Ασφαλείας”. Πρόκειται για έναν αρκετά εύγλωττο απολογισμό της τετραετίας 1936-1940 και συγκεκριμένα για τα έργα και τις ημέρες του “κράτους-φρουρού της πρεμίας και της τάξεως”, που δεν παραλείπει να εξηγήσει το πώς πραγματοποιήθηκε η “αρμονική συνεργασία” Κεφαλαίου και Εργασίας: “...όταν λέγω αρμονική συνεργασία μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας, λέγω κάτι αυθυπονόητον, γιατί το κεφάλαιον δεν είναι τίποτε άλλο παρά συμπυκνωμένη και συγκεντρωμένη εργασία, η οποία τίθεται κατά μέρος σαν αποταμιεύσις. Δηλαδή το κεφάλαιον, εάν παραβάλωμεν την εργασίαν σαν ένα ποτάμι, σαν ένα ρεύμα νερού, το οποίον διαρκώς τρέχει, το κεφάλαιον δεν είναι παρά οι μεγάλες δεξαμενές που κατασκευάζομεν επίτηδες για να συγκεντρώσωμεν ένα μεγάλο μέρος του νερού αυτού του ποταμού, για να χρησιμεύση κατόπιν για την τροφοδοτήσιν αυτού του ρεύματος, είτε και για την επέκτασιν αυτού του ρεύματος εάν είναι ανάγκη. Αυτό είναι το κεφάλαιον. Το κεφάλαιον δεν είναι τίποτε άλλο παρά εργασία.

Γι' αυτό και το κεφάλαιον, το ευεργετικόν κεφάλαιον, δεν χρησιμεύει σε τίποτε άλλο, παρά για να αποταμιεύη την εργασίαν κατά τους καιρούς της μεγάλης παραγωγής, ώστε το κεφάλαιον αυτό κατά τους καιρούς της ανάγκης να εξαντλήται βαθμίδων για να βοηθή όπως στέκεται στο ύψος της η εργασία, λέγομεν κάτι το αυθυπονόητον.

Αλλά εκείνο, το οποίον δεν είναι αυθυπονόητον, είναι η συνεργασία μεταξύ των φορέων της εργασίας και των φορέων του κεφαλαίου. Δηλαδή μέσα σε μια κοινωνία, την οποίαν, αν την ονομάσωμεν καπιταλιστική, δεν είναι αυθυπονόητον πράγμα η συνεργασία των φορέων της εργασίας, δηλαδή των εργατών και των φορέων του κεφαλαίου, δηλαδή των καπιταλιστών. Αλλά με την κοινωνικήν μεταρρύθμισιν, την οποίαν εκάμαμεν ημείς, την συνεργασίαν αυτήν την εκάμαμεν υποχρεωτικήν, εκεί όπου δεν ήθελε να είναι θεληματική”.

Είτε με το καλό είτε με το άγριο η εργατική τάξη έπρεπε να πειθαρχήσει, να ελεγχθεί και να γίνει ακόμα πιο αποδοτική για τα αφεντικά. Αυτό ήταν πάντοτε το διακύβευμα. Σε περιόδους, μάλιστα, οικονομικής κρίσης (όπως εκείνης του Μεσοπολέμου), όταν η καπιταλιστική μηχανή τα βρήκε σκούρα μιας και δυσκολευόταν να αλέσει την προσφερόμενη εργασία με τον πλέον κερδοφόρο τρόπο, οι επιλογές των “από πάνω” κάθε άλλο παρά έψαχναν για προσχήματα...

Οκτώβριος 1940: Το χαμόγελο της “επιτυχίας”. Η επίθεση στην εργατική τάξη ολοκληρώνεται και το ελληνικό κράτος μπαίνει επίσημα στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Σημειώσεις

1. Ο Μεταξάς από νωρίς είχε κοινοποιήσει τις προθέσεις του και δεν μοιάζει να φοβάται μην τον παρεξηγήσει ο “δημοκρατικός κόσμος”. *Καθημερινή*, 06-01-1934.
2. Αυτά, μεταξύ άλλων, περιλαμβάνονταν στο λόγο που εκφώνησε ο Μεταξάς τον Απρίλη του 1939 στην Καλαμάτα. Βλ., σχετικά: Ι. Μεταξά, “Λόγοι και σκέψεις, 1936-1941”, τόμος 2ος, Εκδόσεις Γκοβόστη, σ. 57.
3. *Καθημερινή*, 07-01-1934
4. Ο ακαδημαϊκός Παναγιώτης Βατικιώτης, ο οποίος και εξέδωσε μια αργογραφία του Μεταξά, δεν κρύβει το θαυμασμό του για τον “μεγάλο ηγέτη”, γι' αυτό και κόπτεται να αποκαταστήσει το όνομά του. Βλ., “Μια πολιτική βιογραφία του Ιωάννη Μεταξά. Φιλολαϊκή Απολυταρχία στην Ελλάδα, 1936-1941”, Εκδόσεις Ευρασία, 2005, σελ. 346-34